

TRUST AND DIALOGUE IN ALAVI-SUNNAH DIFFERENTIATION

ALEVİ-SÜNNİ FARKLILAŞMASINDA GÜVEN VE DİYALOG¹

Abdullah TAŞKESEN²
Yılmaz CEYLAN³

Abstract

Anatolian Alevism is not a new phenomenon for Turkey. The Anatolian Alevism emerged with the Islamization of Turkish adventure remained of the Republic of Turkey heritage from Seljuk and Ottoman. This heritage, the wicked with the good, the problem is a reality of Anatolia. The ancient peoples of this land, which aleviler, many in the historical process of political, religious, social and economic reasons is to be differentiated to Sunnis. These variations, sometimes has been the cause of major problems. This is one of the main problems causing lack of trust and dialogue of variations. The marginalized and the Alevi see themselves as the embodiment shown in many other important factors, but the lack of trust and dialogue unseen. Has led to a society that sustains and washed counted among the most important elements of dialogue and trust separation of flame and Sunnis in Anatolia. This approach formed through the mutual lack of trust and dialogue over national studies have tried to understand flames. The study has been prepared in qualitative research design. In this article was selected Tunceli, Corum, Hacı Bektaş and Varto. Here the selected flame of the right to end the situation resulting from the lack of trust through dialogue and participants tried to make some conclusions and suggestions.

Keywords: Alevism, dialouge, trust.

Özet

Anadolu Aleviliği, Türkiye için yeni bir olgu değildir. Türklerin İslamlaşma serüvenleriyle birlikte ortaya çıkan Anadolu Aleviliği, Selçuklu ve Osmanlılardan Türkiye Cumhuriyeti'ne miras kalmıştır. Bu miras, her yönüyle (iyiliğiyle kötülüyle, sorunlarıyla) Anadolu topraklarının bir realitesidir. Bu toprakların kadim inanç gruplarından olan olan Aleviler, tarihsel süreç içerisinde birçok siyasi, dini, sosyal ve ekonomik neden dolayısıyla Sünnilerden farklılaşmak durumunda kalmışlardır. Bu farklılaşmalar, bazen büyük sorunların da nedeni olmuştur. Bu farklılaşmalara neden olan önemli sorunlardan biri ötekileştirme olmuştur. Alevilerin 'ötekileştirilmesi' ve Alevilerin kendilerini 'öteki' olarak görmesine birçok somut örnek gösterilebilir ancak görülmeyen önemli etkenlerden öne çıkan güven ve diyalog eksikliğidir. Bir toplumu ayakta tutan önemli unsurlar arasında sayılan diyalog ve güven Anadolu'da Alevi ve Sünnilerin ayrışmasına neden olmuştur. Bu çalışmada güven ve diyalog eksikliği üzerinden oluşan karşılıklı yaklaşımlar Alevi vatandaşlar üzerinden anlaşılmaya çalışılmıştır. Çalışma, nitel araştırma deseninde hazırlanmıştır. Alevilerin yoğunlukla yaşadıkları Tunceli, Çorum illeri ile, Hacı Bektaş ve Varto ilçeleri evren olarak seçilmiştir. Buradan seçilen alevi katılımcılar üzerinden diyalog ve güven eksikliğinden kaynaklanan sorunlar üzerine birtakım analiz, çıkarım ve önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Alevilik, diyalog, güven

¹Bu makale, ikinci yazara ait olan doktora tezinin verilerine dayalı olarak ve tekrar yorumlanarak üretilmiştir.

²Doç. Dr., Sakarya Üniversitesi Sosyoloji Bölümü. taskesen@sakarya.edu.tr

³Arş. Gör., Muş Alparslan Üniversitesi Sosyoloji Bölümü

Giriş

Arapça bir kelime olan Alevi kavramı, Ali'ye mensup, Ali taraftarı, Ali'yi seven, sayan ve ona bağlı olan, Ali'ye ait ve Ali'nin soyundan gelen, Ali evinden olan anlamlarına gelmektedir (Eröz, 1976: 19; Zelyut, 1998: 19; Bozkurt, 2000: 7; Kutlu, 2003: 31; Melikoff, 2011: 33, 51, 96; Tuğrul, 2013: 715; Türk ve Kala, 2014: 48). Sözcüğün terim anlamına ise farklı çalışma alanlarından bilim insanları, örneğin, dilciler, tarihçiler, şairler, edebiyatçılar, fırka ve mezhepleri inceleyen araştırmacılar kendi bakış açıları çerçevesinde anlamlar yüklemiştir.

Genel bir tabir olarak Alevilerin tarihteki adı Kızılbaş'tır. XV. ve XVI. yüzyıllarda Kızılbaşlar, Türkmen taraftarı boylardır. Kırmızı bir serpuş giydikleri için onlara Kızılbaş denmiştir. Kızılbaşlık kavramının, Türk tarihinde, bir grubu, bir zümreyi ifade etmesi için ilk defa Safevi Devleti'nin kuruluşuna giden süreçte, Şah İsmail'in babası olan Şeyh Haydar (ö. 1488) zamanında kullanılmaya başlandığı bilinmektedir. Şeyh Haydar'ın kendi taraftarlarını diğer insanlardan ayırmak için, onların on iki dilimli kızıl taç giymelerini istediği rivayet olunur. Kızılbaş kavramı, asıl temsil gücüne Şah İsmail'le birlikte ulaşmıştır. Kızılbaşlık o tarihten sonra bir anlamda Şah İsmail'i ve Safevileri destekleyen Türklerin ortak adı haline gelmiştir (Onat, 2003: 113; Turan ve Yıldız, 2008: 21; Melikoff, 2010a: 226).

Türk ve Batılı araştırmacılar, daha önceki zamanlarda, Anadolu ve Balkanlarda yaşayan Kızılbaş, Tahtacı, Işıklar, Abdallar, Toraklar, Hurufiler ve daha genel anlamda da Kalenderi ve Bektaşî adıyla bilinen dini-mistik topluluklar için 19. asırdan itibaren yaygın bir şekilde Alevi kavramını kullanmaya başlamışlardır (Kutlu, 2003: 32; Onat, 2003: 111; Melikoff, 2010b; Saraç, 2011: 12; Kaya, 2013: 106; Aydın, 2013: 94, 256).

Türkiye'de yaşayan Ali taraftarları için kullanılan Alevi kavramı, aynı zamanda farklı ülkelerdeki Aleviliklerden ayrılması adına Anadolu Aleviliği ismini almıştır. Anadolu Aleviliği, Türkiye toprakları üzerinde yaşayan, Nusayriler (Arap Alevileri) dışındaki Kızılbaş, Bektaşî, Tahtacı, Abdal, Sıraç, Torak, Çepni ayırımına gitmeden bütün Alevileri kapsamaktadır.⁴ Alevilik kavramı, bugün daha çok Anadolu Aleviliğini tanımlamak için kullanılmaktadır (AÇNR, 2010: 44).

Anadolu Aleviliği, adından da anlaşılacağı üzere Anadolu'ya has bir özelliğe sahiptir. Özellikle Balkanlar ve Arap Alevilerinden (Nusayrilerden) ayrılması adına Anadolu Aleviliği kavramı, Türk-Kürt ayırımına gitmeden Anadolu üzerinde yaşayan Alevileri karşılamaktadır (Bozkurt, 2000: 173; Aksoy, 2004: 4; AÇNR, 2010: 44; Aydın, 2013: 186).

Anadolu'nun Müslüman olmaya başladığı ilk anlardan itibaren kültürleriyle, inanışlarıyla ve yaşayışlarıyla farklılık arz eden, farklı isimlendirmelerle anılagelen aleviler, Sünni olanlardan farklılaşmıştır. Bu farklılıklar, ilk zamanlarda sorun teşkil etmezken belli bir tarihten sonra farklı şekilde cereyan eden sorunlara neden olmuştur. Bu sorunlar, daha sonra çözülemez kronik problemlere dönüşmüş ve Aleviler ile Sünniler arasında kapanmaz uçurumlar açılmıştır.

Alevi-Sünni ayrışmasında görülen en büyük problemlerin başında güven ve diyalog eksikliğinin geldiği söylenebilir. Geçmişten gelen köhnemiş düşünceler ve ön yargılar, diyaloga ve güvene açılan kapıların önüne birer set olmuşlardır. Diyalog ve güven eksikliği, Sünni-Alevi ayrışmasında kırılğan bir özelliğe sahiptir.

⁴Bazı araştırmacılar tarafından "Anadolu Aleviliği" kavramının Türkiye'de yaşayan Alevileri benzeştirmeye çalışmak için maksatlı kullanıldığını iddia etmektedir. Bunun karşılığında "Türkiye Aleviliği" kavramının daha uygun olacağı savunulmaktadır. Bkz., Türk ve Kala, (2014). Yanı sıra Aleviliğin Türklük mü, Kürtlük mü şeklindeki etnik tartışmasından uzak durmak için de Anadolu Aleviliği kavramının kullanıldığı iddia edilmektedir (Massicard, 2013: 231).

1. Alevi-Sünni İlişkisi

Selçuklularla başlatılabilecek Aleviliğin, asıl kimliği ve kurumsallaşması Osmanlı devleti zamanında olmuştur. Osmanlı'da devlet-alevi ilişkilerinde, ilk zamanlarda herhangi bir kayda değer sorun yokken daha sonra farklı nedenlere dayalı olarak devletle diyalogta kopuşlar yaşanmış ve karşılıklı güvenin çok büyük ölçüde zedelendiği bir dönem yaşanmıştır. Osmanlı bakiyesi Cumhuriyet rejiminin din eksenli bir yapı ve ideolojiye dayalı olmaması, Alevilerin geçmişte yaşadıkları sorunların yaşanmayacak olması ihtimali Alevileri yeni rejim konusunda umutlandırmıştır. Özellikle saltanat ve hilafetin kaldırılması, laik değerlerin yüceltilmesi, Alevilerle yeni rejimin arasının iyi olmasını sağlamıştır (AÇNR, 2010: 54). Yeni rejimin ulus-devlet olma özelliği nedeniyle, yurttaş kimliğini İslami bir referansa değil ulus bilinci üzere kurmaya çalışması ve dini özel yaşam alanına havale etmesi, Alevilerin Cumhuriyete olumlu bakmasını sağlamıştır (Ecevitoglu, 2011: 141).

Tevhid-i Tedrisat kanunu, tekke ve zaviyelerin kapatılması gibi uygulamalar, Aleviler arasında kısmi bir mağduriyet oluştursa da, kendilerini daha önce hep sistemin dışında hisseden Aleviler, ilk defa verili bir sistemle uyumlanmışlardır denilebilir. Cumhuriyet rejiminin ilk yıllarında devlet ile Aleviler arasında ilişkiyi Çamuroğlu, "Aleviler için cennet olan Anadolu'nun, dinleyenlere zevk vermekle birlikte yaşayanlara aynı zevki vermemiş olan bir masal ülkesi" olarak ifade etmiştir (Aktay, 2007: 63).

Cumhuriyetin ilk yıllarında milliyetçi seçkinlerin Alevilerle kurduğu ilişki, etno-kültürel ilgi çerçevesinde olmuş, Aleviler, İslam öncesi otantik Türk kültürünün taşıyıcı öznesi 'saf Türkler' olarak keşfedilmiştir (Ateş, 2011: 257; Taştan, 2012: 13; Massicard, 2013: 43).⁵ İttihat ve Terakkinin Balkan savaşları sonrası Türkçülük politikasını izlemesi ile Aleviler, Türk'ün öz kültürünün ve otantik kimliğinin taşıyıcıları olarak görülmüş ve yeni bir proje olan Türk Müslümanlığı, bunun üzerine inşa edilmek istenmiştir (Taştan, 2012: 15). Bu bağlamda Cumhuriyet ve Alevilerin ilk ilişkilerine etno-milliyetçilik üzerinden kurulmuş olumlu bir ilişkiden söz edilebilir. Cumhuriyetin kuruluş döneminde Aleviler, milliyetçi elitlerin gözünde sadece Türk etno-romantik kimliği için folklorik veriler sunmuşlardır (Ateş, 2011: 292, 390). Özellikle, Alevi dinsel ritüellerinin bir parçası olan semah, Cumhuriyetin erken dönemlerinde, Orta Asya Türk geleneğinin Şamanik danslarından kaynaklanan Türk kültürünün bir bileşeni olarak görülmüş, fakat dinsel ibadet yönüne değinilmemiştir. Alevilerin bazı kültürel özellikleri meşru görülmüş, yaptıkları dini ritüellerse modern olarak değerlendirilmiştir.

Daha sonraki zamanlarda özellikle Türk-İslam sentezi neticesinde hem bazı Alevilerin Türk olmadıkları gerçeği hem de gayri Sünni bir konumda olmaları nedeniyle, her iki Ortodoks geleneğin dışında kalmış bir Alevi kimliğinin ortaya çıktığı söylenebilir. Cumhuriyetin ortaya koyduğu ulusal birlik ideolojisi çerçevesinde, Alevilik hem Türkleştirme hem de Sünnileştirme açısından ıslah ve tedavi edilmesi gereken bir anomaliyi temsil etmektedir (Ateş, 2011: 239; Massicard, 2013: 71; Aydın, 2013: 129, 286).

Cumhuriyetle birlikte oluşan yeni rejimin Alevilere nefes aldırıldığı ifade edilse de, Oral Çalışlar, ulus-devlet projesinin bir Türk-Sünni⁶ projesi olarak kurulup geliştirildiğini, bu tanım dışında kalan kimliklerin görünür olmadığını belirtir. Böylece Aleviliğin devlet katında meşru bir inanç grubu sayılmaması hatta son yıllara kadar Alevi-Bektaşî adının yasak olmasa da yasal olarak kabul görmemesi, Cumhuriyet

⁵Bu tür fikirlerin öncüsü olarak Ziya Gökalp kabul edilir. Gökalp'in de bu fikirleri batının romantik milliyetçilerinden aldığı iddia edilir. Özellikle Herder'in Alman halk özüne dair yaklaşımları bu açıdan ilgi çekicidir.

⁶ Türk olup Sünni olmayan, Sünni olup Türk olmayanlar da ötekileştirilen arasındadır. Hem Türk hem de Sünni olmayanlar üç K (Kürt, Kızılbaş, Komünist) ile etiketlenmiştir.

döneminde de Alevilerin konumlarının çok değişmediğini göstermektedir (Beşe, 2013: 24).

Alevilerce tarihsel süreç içinde Alevilerin sorunlarına odaklanılmamış, sorunların çözümü için herhangi bir faaliyette bulunulmamıştır. Bununla birlikte Osmanlı ve Cumhuriyet tarihinde aleviler tarafından kabul edilen yaşanmış birçok Alevi trajedisi vardır.⁷ Aslında Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın 10. maddesinde "herkes, dil, ırk, renk, cinsiyet, siyasi düşünce, felsefi inanç, din, mezhep ve benzeri sebeplerle ayırım gözetilmeksizin kanun önünde eşittir" ifadesi yer almaktadır. Buna benzer şekilde Anayasa'nın 12., 14., 15., ve 24. maddelerinde de ayrımcılığı önlemeye dair ifadeler bulunmaktadır. Yani kanunen bütün çeşitlilikler ve farklılıklar güvence altına alınmıştır. Ancak, özellikle Maraş, Çorum, İstanbul Gazi Mahallesi ve Sivas Madımak olayları, Alevilerde kanunda yazan maddelerin Alevileri korumadığı kanısını güçlendirmektedir. Alevilerde oluşan bu kanı, Sünni olarak gördükleri devlete ve Sünnilere karşı güvensizliği ve doğal olarak diyalog eksikliğini beraberinde getirmektedir.

Toplumsal tabanda güven ve diyalog sağlanmadan yasalarda yapılacak değişikliklerin kayda değer bir karşılığının olmadığı anlaşılmıştır. Zihniyeti değiştirmeden önce adetlerin değişmesinin bir anlamının olmayacağını ifade eden Said Halim Paşanın haklılığı bir kez daha ortaya çıkmış durumdadır.

"Çokkültürlülüğü koruyan asıl dinamik, sivil toplumdur", "Toplumsal barışı sağlayan halklardır" ifadeleri, kültürel çeşitliliğin kabul bulması gereken asıl mecranın toplum olduğunu en iyi şekilde göstermektedir. Tabanda karşılık bul(a)mayan, tepeden inme şekilde kabul edilen politikaların toplum katında karşılık bulmadığı çok kez tecrübe edilmiştir. Alevi çalıştayları nihai raporunda da bu gerçekliğe "esasen toplumsal bütünleşmeye ilişkin düzenlemeler yapılmadan yasalarda bir değişiklik yapmanın da kayda değer bir etkisi olmayacaktır" denilerek dikkat çekilmiştir (AÇNR, 2010: 96).

Osmanlı'nın son dönemlerinde gerçekleştirdiği yeniliklerin yaşanan sorunlara çözüm olamamasının en büyük nedeni olarak toplumun dikkate alınmaması gösterilir. Türkiye özelinde tartışılan alevi çeşitliliğin bütün olumsuzluklara rağmen, toplumsal tabanda çok büyük problemlere neden olmadığını, birlikte yaşanan birçok köy, kasaba ve şehir örneğinden anlamak mümkündür. Uzun yıllardır Alevi ve Sünni'nin, Türk ve Kürt'ün, Sünni Kürt ve Alevi Kürt'ün, Sünni Türk ve Alevi Türk'ün birlikte yaşayarak olmaları, bunlar için birer somut örnek olarak verilebilir.⁸

Thomas Meyer, "kültürel açıdan çeşitliğe sahip toplumlarda, tüm insanların toplumun kamusal söylemine katılmasının önemli olduğunu" belirtmektedir. Liberal demokrasi yaklaşımını eleştirerek, sosyal demokrasi anlayışını savunan Meyer'e göre bir devlette güven, hoşgörü, karşılıklı kabul gibi unsurlar, etno-kültürel veya kültürel dinsel sınırlara dayandırılmamalıdır. Ona göre çokkültürlü toplumlarda, gerçek anlamda bir toplumsal bütünleşmenin gerçekleşmesi için sadece kültürel çerçevede bir kabulün değil, toplumsal kaynaklara ve fırsatlara eşit erişimi içeren bir kabul politikasının benimsenmesi gereklidir (Anık, 2012a:112).

⁷ Cumhuriyet döneminde Aleviler tarafından kabul edilen Alevilere karşı yapılmış zulümler: "6 Mart 1921 - 20 Haziran 1921 Koçgiri Soykırımı, 4 Mayıs 1937/1938 Dersim Soykırımı, 1937 Alişer ve Zarişe Ana (Dersim), 15/17 Kasım 1937 Pir Seyit Rıza (Elazığ... Buğday Pazarı Meydanı), 6 Ağustos 1938 Zine Gediği Katliamı (Dersim, Erzincan arası... 95 kişi kurşuna dizilir), 2 Haziran 1966 Ortaca (Muğla) Saldırısı, 1968 Hekimhan (Malatya) Saldırısı, 11 Haziran 1967 Maraş/Elbistan Saldırısı (Mahsuni Şerif Konseri Sonrasında), 1 Mart 1971 Hatay/Kırıkhan Saldırısı, 18 Nisan 1978 Malatya Katliamı, 4 Eylül 1978 Sivas Katliamı, 19/24 Aralık 1978 Maraş Katliamı, 3-4 Temmuz 1980 Çorum Katliamı, 12 Eylül 1980 Kenan Everen Askeri Faşizminin katliamı, 2 Temmuz 1993 Madımak/Sivas Katliamı, 12 Mart 1995 Gazi/İstanbul Katliamı, 14/15 Mart 1995 Ümraniye/İstanbul Katliamı" (Bülbül, 2013).

⁸Sünni Türk ve Sünni Kürtler arasında Osmanlı'nın Sünni Kürtleri asi Kızılbaşlara karşı merkezi iktidarını uzantıları olarak kullanmış olmasından dolayı geçmişe dayalı bir düşmanlığın olduğu bilinir.

Toplum tarafından karşılık bulmayan kanun ve yönetmenliklerin, birlikte yaşama iradesine bir katkı sağladığı düşünülemez. Alevi vatandaşların bu noktada en çok dillendirdikleri mağduriyet, “mahalle baskısı”dır. İki grup arasında olan soğukluk, yaşanan olaylarla daha da derinleşmiştir. Bu durumlar, Alevilerin kendilerini hor görülmüş, güvensiz, dışlanmış, sevgisiz ve ötekileştirilmiş hissetmelerine neden olmaktadır. Bunların sonucunda da toplumun bütünleşmesinin en önemli etkenleri olan güven ve diyalog sarsılmış olacaktır.

2. Yöntem

2.1. Araştırma modeli

Bu çalışmaya zemin teşkil eden araştırma nitel araştırma desenine göre tasarlanmıştır. Araştırmada bir rehber soru formu eşliğinde bire bir derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Görüşme, “insanların bakış açılarını, deneyimlerini, duygularını ve algılarını ortaya koymada kullanılan, oldukça güçlü bir yöntemdir” (Yıldırım ve Şimşek, 2011: 41).

2.2. Evren ve Örneklem

Araştırmanın evreni, Tunceli merkez, Çorum merkez, Nevşehir Hacı Bektaş ilçesi ve Muş’un Varto ilçesidir; örneklemini ise bu şehirlerden tesadüfi olarak seçilen bir grup oluşturmaktadır. Tunceli’den on kişi, Varto’dan on kişi, Çorum’dan sekiz kişi ve Hacı Bektaş’tan sekiz kişi ile görüşmeler yapılmıştır.

2.3. Veri Toplama Aracı

Araştırmanın kuramsal yapısını oluşturmak üzere ilgili alanyazın incelenmiştir. Bu alanyazın taraması sonrasında elde edilen veriler doğrultusunda bir yarı yapılandırılmış görüşme formu geliştirilmiştir. Görüşme formu içeriğinde katılımcılara yönelik olarak cinsiyet, eğitim, yaşanan yer ve diğer değişkenlerin sorulduğu bir kişisel bilgiler bölümü de yer almaktadır.

2.4. Verilerin Analizi

Yarı yapılandırılmış görüşme formunun hazırlanması sürecinde uzman görüşlerinden yararlanılmıştır. Elde edilen verilerin analizinde, nitel araştırma veri analiz yöntemlerinden betimsel analiz yöntemi kullanılmıştır (Yıldırım ve Şimşek, 2011). Görüşme sorularından elde edilen verilere, bulgular ve yorum kısmında yer verilmiştir. Araştırmada, katılımcılar numaralar ile kodlanmıştır (T1, V1, Ç1, H1...). Araştırmaya dâhil olmuş olan bireylerin ifadelerine yer verilirken isimleri yerine bu kodlar kullanılmıştır. Verilerin analizi yapılırken bazı katılımcının verilerinden anlamlı ifadelerin çıkmaması nedeniyle bunlar dikkate alınmamıştır.

3. Bulgular ve Tartışma

3.1. Güven-Diyalog ve Tepkisellik (“Ters Olmak Zorundayız”)

Çaldıran Savaşından (1514) ve Osmanlıların Anadolu’daki Safevi taraftarlarını takibe başlamasından sonra Anadolu’daki Alevilik, bir bakıma yer altına çekilmiş ve Anadolu’daki Erdebil müritlerinin İran’daki ocak ile irtibatlarının kesilmesi, ardından da Safevi devletinin ortodoksiye eklenmesi (18. yüzyılın ilk yarısı) yani Şialaşması sonucunda Aleviler kendi kaderleriyle baş başa bırakılmıştır. Bu süreçte Osmanlı Kızılbaşları, şehir merkezlerinden uzaklaşmış, sosyokültürel bir muhitte sosyal-dini bir düzen kurmuşlardır.

Bazı siyasi ve sosyal nedenlerden dolayı bin altı yüzlü yıllardan itibaren devlet tarafından ihmal edilen Aleviler (Bektaşileri ayrı tutmak lazım),⁹ yönetenlerin de Sünni olması nedeniyle hem devletle hem de Sünnilerle bir türlü barışık olamamış ve çoğu zaman hem Sünnilerden hem de yönetimden uzak kalmışlardır. Bazen sürgün, bazen ölümlerle devam eden bu süreç (Barkan, 1952), Alevilerin Sünnilerle hatta diğer alevi gruplarla olan diyalogunun kesilmesine ve bunun sonucunda da marjinalleşmeye, soyutlanmaya ve kültürel cemaatler olarak kendi içlerine kapanmalarına neden olmuştur. Bu içine kapanma durumu, Alevileri birçok etkileşimden, aramaktan ve keşfetmekten uzaklaştırmış, içinde buldukları zamandan ve gelecekte koparmıştır. Bu içe kapanma, bir “cemaatçiliği” de beraberinde getirmiştir. Bu anlamda duygu, düşünce ve kader birliği noktasında ortak hareket eden, kapalı bir cemaat yapısı gösteren bir grupla karşı karşıya olduğumuz söylenebilir.

Osmanlı döneminde, kırsalda sistemle hiçbir diyalogu olmadan, tabiri caizse kendi yağıyla kavruken Aleviler, Cumhuriyet ile birlikte ve göçün etkisiyle sistemle ve Sünni gruplarla yaşamak ve temas etmek durumunda kalmışlardır. Aleviler, kentleşme durumunda dahi uzunca bir süre şehrin varoşlarında yaşamak durumunda kalmışlardır. Bu anlamda Alevilerin sistemle ve Sünni grupla yüzleşmesinin yakın bir zamanda gerçekleşebileceği söylenebilir. Birlikte yaşamının tabii bir sonucu olarak, Alevilik kimliği üzerinden yapılan ayrımcılık ve eşitsizliklerle de yüz yüze kalınmıştır. Bu bağlamda geçmişte yaşanmış trajedilerin yaşanmaması adına, Alevilerin kendi kimlikleriyle, Alevilikleriyle hayatta kalabilmenin yolunu “ters olmak”ta bulduğunu söylemek mümkündür. Hep isyan ve itirazla ayakta kalmış, varoluş nedenlerini “ters” olmaya bağlayan bir toplumla karşı karşıya olduğumuz söylenebilir. “Ters olmak”, Sünni blok ve devletten gelen her türlü yaklaşıma karşı mesafeli duruşun karşılığıdır. “Ters olmak”, oluşmuş olan bir hafızanın iyi niyetli ya da değil, aleviler için “öteki”nden gelen herşeyin içeriğine çok bakmadan karşı çıkmaktır.

Böyle yaşamak durumunda kalmış Alevilerin, devletle barışık olma gibi bir durumlarının olamayacağı, eğer olursa Aleviliğin biteceği, katılımcılar tarafından sıklıkla vurgulanan bir durumdur. Alevi olarak yaşamının, hayatta kalmanın yolunun protest bir ruhtan, bir karşı duruştan geçtiğini ifade edenler olduğu gibi (H1, H2, Td6), “Aleviler devletle barışık olmaz” (H1, H2), diyerek devlet-alevi ilişkilerinin yakın bir tarihte iyileşme ihtimalinin düşük olduğunu ifade edenler de olmuştur. Bu bakış açısından devletin Alevi vatandaşlarına yabancılaştığı çıkarılabilir.

Bütün bu algının, diyalogu ve güveni ortadan kaldıracağı malumdur. Buna, önyargı ya da ön kabul denebilir. Ancak, Alevilerin *inanç, kültür ve kimlik* kaygıları yaşadıkları ve Sünniler kadar özgür olmadıkları ifade edilmekte ve bunun yegâne sebebi olarak devlet gösterilmektedir. Bu nedenle devletle kurulacak bir ilişkinin Alevileri yeni bir kalıba sokacağından ya da devletin istediği türden bir Alevilik oluşacağından çekinilmektedir.

Kendini mazlum olarak kabul eden her bireyin ya da toplumun bir zalim arama gibi bir alışkanlığı vardır. Ve o zalim olarak gördüğü ötekenden gelecek her durum onun için ürkütücü ve tehlikelidir. Bu bağlamda kendi öz kimliğiyle ayakta kalabilmenin yolu, ya zalimi alt etmektir ya da ondan gelecek her şeye karşı dikkatli olmaktır. Mazlum karşında zalim olan ise azınlıkta olanın fırsat gözlediğini, onun ayağının kaymasını beklediğini ve bu yönde çalıştığını düşünür ve ona fırsat vermeme adına onun hep denetim ve gözetim altında tutulması gerektiğini ve sahibi olduğu devlette iktidar olmayı kaim kılmayı savunur. Bütün bu yaklaşımların nedeni, yaşanmış tecrübeler, geçmişten gelen karşılıklı ön yargılar ve güven-diyalog eksikliğidir. Anadolu Aleviliği düşünüldüğünde bu gerekçelerin birebir yaşandığı görülecektir. Karşılıklı güvensizlik, olabilecek bütün diyalog ve çözüm yollarının önüne geçmektedir. Bu

⁹Aleviler devlet tarafından ihmal edilirken Bektaşilerin desteklendiği bilinmektedir.

anlamda çalıştaylar nihai raporunda, “Aleviler arasında en iyi bilinen varoluş biçimi, devletten sakınmak ve saklanmak olmuştur” şeklinde çarpıcı sayılabilecek bir ifade de yer almıştır (AÇNR, 2010: 90).

Devletten gelecek her türlü şeye karşı tepki göstermenin temelinde güvensizlik duygusunun olduğu söylenebilir. Geçmişte ve yakın zamanda yaşanmış olayların bir Alevi hafızası oluşturduğu ve bu hafızanın tepki olarak geri döndüğü söylenebilir. 1990 sonrası Aleviliğin yükselişe geçişi, Aleviliğin bir kimlik hareketi olarak ortaya çıkması ve bunun sonucunda Alevi taleplerinin dillendirilmesi, 2 Temmuz 1993 Sivas Madımak olaylarıyla birlikte canlanmasının farklı birçok nedenleri sayılabilir ancak en dikkat çekenin devlete karşı tepki olduğu söylenebilir.

Kimlik değişkendir ve dönem dönem farklı şekillerde ortaya çıkabilir. Çoğu zaman, insanlar, kendilerini en fazla saldırıya uğrayan aidiyetleriyle tanımlama eğilimindedirler (Maalouf, 2014: 27). Hangi dönem Aleviliğe saldırı olmuşsa Aleviler o dönem daha çok Alevi kimliğine sarılmış ve bunu pekiştirmişlerdir. (İlk cümle hem değer yüklü hem de akışı bozuyor o nedenle çıkarılmalı. İkinci cümle ise yukarıda dile getirilen yargıyı tekrarlıyor, o nedenle çıkarılmalı)

İnançlarının tehdit altında olduğunu hisseden insanlar arasında, bütün kimliklerini özetler gibi görünen şey dinsel aidiyettir. Yok, eğer tehdit altında olan anadilleri ve etnik gruplarıysa, o zaman dindaşlarıyla kıyasıya savaşır (Maalouf, 2014: 18). Kimlikleştirme noktasında grupların kendilerini sıkıntı içerisinde hissettikleri tarafa yöneldiklerini bilinmektedir. Aleviliğin bir kimliğe dönüşmesinde de bu durumun dikkate alınması gerekir. İnsanların kendilerini Türk ya da Müslüman hissetmeleri onların kendileri o grup içinde hissettirecek durumların oluşmasıyla gerçekleşecektir. Farklı nedenlerle ötekileştirilen, ihmal edilen insanların o kimlikler içerisinde bir aidiyet problemi yaşayacakları kaçınılmazdır.

Devlete karşı tepkisel tutumun özellikle Tunceli ve Varto katılımcılarında daha yoğun olduğu görülmüştür. Bunda, Alevi olmakla birlikte Kürt-Zaza olmalarının (ya da başkaları tarafından öyle görülmelerinin) ve 1938 Dersim olaylarının etkisinin olduğu söylenebilir. Daha Cumhuriyetin başları sayılan bir tarihte, Dersim olaylarının yaşanması, Cumhuriyet-Alevi ilişkisinin ileride pek hayırhah olmayacağını neredeyse kanıtı olmuştur. Hem Kürt olmaları hem Alevi olmaları hem de devletle böyle bir travmatik tecrübenin yaşanmış olması, Tunceli'nin Kızılbaş, Kürt, 'Komünist' diye etiketlenmesine, ülkenin asi bölgesi olarak görülmesine neden olmuştur. Onlara karşı oluşan bu algıya karşın onlarda da Sünnilere ve Sünni olarak kabul ettikleri devlete karşı olumsuz bir tutum ortaya çıkmıştır. Kısacası, Alevilerin devlete 'küsmüş oldukları' söylenebilir.

Bununla birlikte Alevilerin kendi kimliklerini özellikle Sünnilerin ve devletin yapmış olduğu “acı”lar üzerinden tanımlaması ve onlardan gelecek her şeye tepkiyle yaklaşması Alevi olmayanları rahatsız etmektedir. Alevilerin bu yaklaşımları, kendi iç sorunlarıyla yüzleşemeyip sorunlarını başka biri üzerinden gerilim stratejisiyle çözmeye çalışma olarak görülmektedir.

Çalıştaylar nihai raporunda da bazı Alevi grupların her ne surette olursa olsun, devletle özellikle hükümetle asla bir müzakereye açık olmadıkları, bu grupların “ihanet”, “istismar” ve “asimilasyon” gibi siyasal gerilim ifade eden kavramları fütursuzca kullandıkları ifade edilmiştir (AÇNR, 2010: 30). Aynı zamanda her tür muhalefetin varlığına ortak olan, bu nedenle itiraz kültürünü bir ana damar olarak yansıtmaya hevesinde olan bir yapılanma şeklinde ifade edilmektedir. Alevilerdeki itiraz söyleminin Yavuz-Şah İsmail, Hz. Ali-Muaviye, Hz. Hüseyin-Yezit ve hatta Pir Sultan Abdal-Hızır Paşa örnekleriyle irtibatlandırılarak güncel tutulmaya çalışıldığı, Aleviliğin şifahi bir kültür olmasının da buna katkı sağladığı ifade edilmiştir (AÇNR, 2010: 52).

3.2. Güven-Diyalog ve Ayrımcılık

Katılımcılar tarafından güven-diyalog bağlamında en çok dillendirilen husus, eşit olmama hususudur. Bu eşit olmama nedeniyle de en çok maruz kaldıkları durum, dışlanma ve ayrımcılıktır.¹⁰ Katılımcılarca, ayrımı yapanın egemen güç olması yani elinin güçlü olan olması dolayısıyla Sünni grubu ve sıklıkla Aleviler tarafından Sünni olarak kabul edilen devleti zalim yaparken, Alevileri “mağdur”, “mahrum” ve “mazlum” konumuna düşürmektedir.

“Bizim sorunumuz Sünnilerle değil devlettedir”, “Alevi ve Sünni’yi karşı karşıya getiren yönetenlerdir” (H1, H6, H7, T4, T5, Td8, V1) ifadeleri, ayrımcılığın ve yaşanan olayların nedenlerine indiğimizde öncelikli devlet (T2, H2, V3) ve yönetim (H1, H6, H7, T4, T5, Td8, V1) sayılmaktadır. Ayrımcılığın kaynağının aile olduğu ve hem Sünni bloktan hem de Alevi bloktan ailelerin daha çocukluk döneminde bir düşmanlık içerisinde yetiştirdiklerini de savunanlar mevcuttur. Ayrımcılığa neden olarak özellikle Sünni olarak kabul edilen devlet yani iktidar gösterilmektedir.

Katılımcılar, ayrımcılıkta kendilerinin bir kusuru olmadığını, azınlıkta olmaları ve daha da önemlisi kendi felsefelerinin ayrımcılığa imkân tanımadığını ifade ederek savunmaktadırlar. Alevilik felsefesinin temellerinden olan “yetmiş iki millete aynı nazarla bakmak” anlayışı neticesinde Alevilerin ırk, renk, cinsiyet, dil, din, toplumsal köken ve siyasi görüş nedeniyle birilerini ötekileştirmek gibi bir durumlarının olamayacağı savunulmaktadır. Bu anlamda Aleviler, Anadolu’nun hoşgörü ve müsamaha timsali olarak kabul edilen Yunus Emre, Mevlana Celaleddin Rum-i ve Hacı Bektaş-i Veli’yi kendilerinden saymakta, kendilerini de onların devamcıları olarak kabul etmektedirler. Alevi öğretisi, zoru ve şiddeti reddetmektedir. Katılımcılara göre, Alevilerin iktidarın değil de mazlumun, mağdurun ve mahrumun yanında yer almaları, bunun bir göstergesidir.

Katılımcılar, tarihsel süreçte hep öldürülen, sürülen, takip edilen, ayrımcılığa maruz kalan, mazlum konumda olanın kendileri olduklarını ifade etmişlerdir. “*Alevilerin hiç Sünnileri öldürdüğünü gördün mü?*” (Çk1, H1),¹¹ sorusu tarihsel süreçte mazlum olanın hep kendileri oldukları algısının bir göstergesidir. Cem Vakfı başkanı İzzettin Doğan’ın, “Bizim İslam inancımızda cebir, şiddet, kin ve nefrete yer yoktur”, ifadeleri de mazlum, mağdur ve mahrum konumda olacakların kendileri olduklarını, çünkü onların inanışları gereği zalim olma gibi bir durumlarının olamayacağını ifadesi olarak görülebilir.

Katılımcılarca, hali hazırda devletin Alevilere karşı ayrımcılık yaptığı, can ve mal güvenliği kaygısı yaşadıkları, geçmişte yaşanan trajedilerin tekrardan olmaması için hiçbir nedenin olmadığı ifade edilmektedir (T1, Td4, V1). Özellikle hükümetin son dönem Suriye meselesine, Suriye yönetiminin Alevi olmasından dolayı, olumsuz yaklaştığı düşüncesi (T4, Vd2), IŞİD meselesi (T3, T4, Vd2, V6)¹² ve Türkiye’de 2013 yılında yaşanan Gezi Olayları sonrası ortaya çıkan manzara,¹³ Alevileri korkutan nedenlerin başında gelmektedir. Bu olaylar ve tarihte yaşanmış trajediler, Alevilerin gelecekte olası bir katliam korkusu yaşamalarına neden olarak gösterilmektedir. Geçmişte ve yakın zamanda yaşanmış trajedilerin Alevilerce, sistematik olarak sürdürülen bir baskı ve dışlanma olarak algılandığı görülmüştür.

¹⁰ Devlet eliyle yapılan Alevi çalıştaylarında Alevilerin taleplerinin en başında ayrımcılığın ortadan kaldırılması gelmektedir. Bkz. AÇNR, (2010: XIII).

¹¹Çorum olayları, Alaaddin caminin yakılması sonucu başlamıştır. Türkiye’de Alevi trajedileri hep Cuma gününde denk gelmekte ve cami çıkışında gerçekleştirilmektedir. Bu nedenden olsa gerek Çorumda görüştüğümüz bir katılımcı “*camiden çıkıp insanları öldürenleri görürsünüz ancak cemevinden çıkıp insan öldüren gördünüz mü?*” demiştir (Çk1).

¹²IŞİD meselesinin bizzat kendisi bir tehdit olarak algılanırken, Türkiye’nin IŞİD’i desteklediği yönündeki yaklaşım da Alevileri kaygılandırmaktadır.

¹³Gezi Olayları ve sonrasında çıkan olaylarda ölen vatandaşların çoğunun Alevi olması, Alevileri endişelendirmiştir.

Bu nedenlerden dolayı, katılımcıların çoğunluğu, Türkiye’de bir güvenlik kaygısı yaşandığını ve bunun en büyük mağdurlarının Aleviler olduğunu ifade etmektedirler (T1, T2, T3, T4, T5, Td6, Td8, Vd2, V3, V4, Çk1, Çi5). Bunların yanı sıra herhangi bir güvenlik sıkıntısı yaşamadıklarını, son dönem demokratik gelişimlerin Alevileri rahatlatmış olduğunu ifade edenler de olmuştur (V5, V6, V7, Ç2, Ç3, Çi4). Güvenlik sıkıntısı yaşamadıklarını ifade edenlerin çoğunluğunu Varto ve Çorumlu katılımcıların oluşturması şaşırtıcıdır. Aslında yaşadıkları yerlerin ikiye ayrıldığı, Alevinin Sünni’nin bölgesine Sünni’ne Alevinin bölgesine yerleşmediği bir yerde, katılımcıların bir güvenlik sıkıntısı yaşamadıklarını ifade etmeleri, şaşırtıcı bir durumdur.¹⁴ Bunun nedeni olarak, “öteki” olanla iç içe olma, ötekini tanımanın imkân dâhilinde olması sayılabilir.

Katılımcıların güvenlik sıkıntısıyla birlikte en çok dikkat çektikleri husus, ayrımcılıktır (T3, V5, Ç3, V5). Alevilerin geneli, sistematik ya da değil, bir şekilde ayrımcılıkla karşılaştıklarını ifade etmişlerdir. Alevilerin birebir maruz kaldıkları birçok ayrımcılık sayılabilir ama en önemlilerinden bir tanesi, Alevi kimliklerini özgürce açığa vuramamaları olarak ifade edilmiştir. Kimliğini açığa vuran bazı Alevilerin dövüldüğü ve öldürüldüğü, bu yüzden de kimliğin özgürce ifade edilmesinin zor olduğu vurgulanmıştır (V1, T4).

Tuncelili ve Hacı Bektaşlı katılımcılar, genellikle bir ayrımcılıkla karşılaşmadıklarını ifade etmişlerdir (H1, H2, H4, T4, Td6, Td8). Bunun nedeni olarak, çoğunluk nüfusu Alevilerin oluşturması sayılabilir. Tunceli ve Hacı Bektaş’taki çoğunluğun inancı ve kültürü aynıdır (Alevidir). Ancak Çorum ve Varto için aynı şey söylenemez. Hem Çorum hem de Varto iki parçaya ayrılmış durumdadır. Şehrin üst kısmında bir, alt kısmında başka bir grup yerleşmiştir. Son zamanlarda bu noktada bir kırılma olsa da bunun çok az sayıda olduğu söylenebilir. Bu bağlamda Tunceli ve Hacı Bektaş’ta Alevi olmakla, Çorum ve Varto da Alevi olmak aynı şeyler değildir. Hatta bunlar için cemevi ve yapılan cem ayini dahi aynı anlama gelmemektedir. Tunceli ve Hacı Bektaş’ta bir ibadet yeri olan cemevi, bir ibadet olan cem ayini, Çorum ve Varto’da bir tepkinin, bir karşı duruşun, bir direnişin ifadesi olabilmektedir. Bu nedenden olsa gerek, Tunceli ve Hacı Bektaş Alevileri, dışarıda dahi Alevi kimliklerini gizlemediklerini ifade ederken, Çorum ve Varto Alevileri, çoğu zaman Alevi olduklarını sakladıklarını ifade etmişlerdir. Yaşanan sıkıntılara birebir maruz kalmış insanların yaraları, acıları, korkuları olması doğaldır.

Kendilerinden olanlarla aynı yeri paylaşmanın, diğerlerinden ayrışmanın nedeni, bir ayrımcılığa ve ötekileştirilmeye maruz kalmamak olabileceği gibi bir can ve mal güvenliğini korumak da olabilir. İnsanın kendisini kendi kültürü içerisinde kendini evinde hissediyor olması, bu ayrışmanın en temel sebebi sayılabilir. Son yıllarda Alevilerin göç ettikleri yerlerin başında Avrupa ve Türkiye’den İzmir’in geliyor olması da bu anlamda dikkat çekicidir.

Ayrımcılığa maruz kaldığını ifade eden insanların en çok mağdur oldukları durumların bürokrasi içerisinde olduğu görülmüştür. Katılımcılar, işe alım ve terfi konularında devletin onlara güvenmediklerini ve bir ayrımcılığa maruz kaldıklarını ifade etmişlerdir. Çorumlu bir katılımcının: “*Alevi olduğum için idareci olamadım. Sen çalışkansın iyisin ama sen idareci olamazsın diyorlar. İstersen ağzınla kuş tut*” ifadeleri, bürokraside Alevilerin önyargı ya da ayrımcılık yaşadıkları algısının olduğunu göstermektedir. Aynı katılımcı, Alevi olduğunu ancak Sünnilerin yaptığı bütün ibadetleri de yerine getiren biri olduğunu belirttikten sonra, onu müdür yapmayanlara (Sünni olduklarını düşündüğü bürokratlara) karşı şöyle bir serzenişte bulunmaktadır:

¹⁴Bu anlamda yapılacak detaylı bir saha çalışmasına ihtiyaç duyulmaktadır.

“Namaz dediniz kıldık, oruç dediniz tuttuk. Bazen sizden fazla tutuyorum daha ne eksiğim kaldı? Ben idareci olamıyorum” (Çk1).

Cami-cemevi projesinde görüşü alınan, devlet tarafından yapılan çalıştaylara katılan ve devlet erkânı tarafından Alevi önderlere verilen iftar yemeklerine çağrılmış bir dedenin şu ifadeleri ayrımcılık noktasında devlet-alevi ilişkisindeki durumu net bir şekilde anlatmaktadır: *“Şuan cinnet aşamasına gelmişiz. Bir yerde patlayacak bu iş. Hükümet acaba bunu mu istiyor? Acaba bu bir proje midir? Bir toplum bu kadar gerilebilir mi? Bütün çalıştaylara katılmışız. Durumu izah etmişiz. Son iftar yemeğinde gene söylemişiz: Sol örgütlere en fazla militanı biz veriyoruz. Çünkü inancımızı öğretmiyoruz. Bir ümitle geliyoruz ama hiçbir şey yok. Bir toplumu özellikle sınırları zorlayıp kavgaya sokmaya çalışıyorlar. Benim bir derdim var ve iyi niyetle size iletiyoruz devlet niye bunu çözmez? Son dönem Ortadoğu’da çıkarılan kargaşalara benzer bir kargaşayı da Anadolu’da çıkarmak istiyorlar gibi geliyor” (Td8).*

Bu anlamda araştırmaya katılan çoğu katılımcının devlete bakışının olumsuz olduğu söylenebilir. İnanç merkezli ya da kimlik merkezli, Türk ya da Kürt alevisi fark etmeden bütün Alevilikler için aynı şey söylenebilir. Kürt olanların ve kimlik merkezli hareket edenlerin yaklaşımlarında daha sert bir tavır olabilir ancak, devlete karşı tutum noktasında genel bir güven eksikliğinden bahsedilebilir. Bu anlamda farklı Anadolu Alevilikleri, devlet tarafından ötekilileştirilme noktasında birleşmektedirler. Ortak bir payda olarak, “ötekilik” paylaşılmaktadır denebilir.

Buna karşın Aleviler nazarında Sünni olan devletin “resmi” bağlamda Alevilere karşı bir ön yargılarının olmadığı, 1990 sonrası devletin ve Diyanet’in yaklaşımlarından anlaşılabilir. Özellikle Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP) tarafından yapılan “Alevi Açılımı”,¹⁵ Alevilik çalıştayları gibi somut adımlar sayesinde devletin Alevilere karşı iyi niyetli olduğu algısı oluşturulmak istenmiştir. Ancak, hem Alevi açılımının içeriğinin muğlaklığı, hem de Alevi çalıştaylarından somut bir sonucun çıkmaması neticesinde Alevilerin devlet algısında çok bir şeyin değiştiğini söylemek güçtür.¹⁶

Devletin Alevilere karşı yapacağı yaklaşımlardan önce onların gönüllerini kazanması, geçmişte yaşanan acıların üzerinin örtülmesine yardımcı olması ve öncelikle onlarla diyaloga geçip güvenlerini kazanması gerekmektedir. Bu anlamda Maalouf’un şu ifadeleri bu durumun anlaşılmasına yardımcı olacaktır. “Ötekini eleştirme hakkı kazanılır, hak edilir. Birine karşı düşmanlık ya da küçümseme sergilediğinizde, dile getirilen haklı ya da haksız en küçük gözlem, onu sertleşmeye, içine kapanmaya itecek bir saldırı olarak değerlendirilecek ve yanlışlıklarını düzeltmeye güçlkle yöneltecektir; tersine, birine sadece görünüşte değil ama içten ve karşı taraftan da öyle algılanacak bir dostluk, sempati ve saygı gösterdiğinizde, onun eleştirilebilir gördüğünüz yanlarını eleştirmeye hak kazanırken, sizi dinlemesi için de biraz şansınız olur” (Maalouf, 2014: 39).

Diyalog ve güven noktasında “öteki” olarak kabul ettiklerinden umduğunu bulamayan ayrımcılığa maruz kalmış, azınlık duygusu yaşayan grupların birlikte hareket etme durumları, örgütlü olmayı teşvik etmektedir. Azınlık olarak seslerini duyurmanın, birlikte hareket etmekten geçtiğinin farkında olan Aleviler, birbirlerinden farklılık arz etseler de birçok dernek ve vakıf aracılığıyla örgütlenmişlerdir. Bu anlamda katılımcıların çoğu, Alevilerle ilgili bir derneğe ya da vakfa üyedir. Son dönem Alevilerde örgütlenmenin önemli bir olgu olduğu görülmüştür. Aradıkları güven ve diyalogu kendi içlerinde bulmaya çalışmakta oldukları ve bu durumun onları birbirlerine yaklaştırırken “diğer”lerinden uzaklaştırdığı görülmüştür.

¹⁵Alevi açılımı, Avrupa Birliğine giriş sürecinin ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine açılan davaların zorlamasının bir sonucu olarak da görülmektedir. Bkz. Zengin Arslan, (2015: 150).

¹⁶Çalıştaylar ve raporun detaylı analizi için bkz. Ecevitoglu ve Yalçinkaya, (2013).

Sonuç

Alevi-Sünni ayrışmasında en dikkat çekici etmen olarak her iki grup arasındaki diyalog ve güven eksikliği gösterilebilir. Sosyal, siyasi ve ekonomik saiklerle birbirlerinden tecrit olmuş iki grup arasında ön yargılar oluşmuş ve karşılıklı olumsuz anlayışlar nedeniyle iki toplumun bir araya gelmesi zorlaşmıştır. Bu duruma gelmesinde her iki grup da birbirlerini suçlamaktadır. Ancak, Alevilerin inanç bağlamında azınlık durumunda olmaları ve devlete de Sünni'ymiş gibi bakmaları nedeniyle Aleviler kendilerini, “mağdur”, “mazlum” ve “mahrum” konumda görürken, Sünnileri ve devleti de zalim olarak görmüşlerdir. Bu şekilde bakmalarına neden olarak hem Osmanlı hem de Cumhuriyet döneminde birçok trajedi vardır. Osmanlı için aynı şey söylenemese de Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nda ayrımcılığı önlemeye dair birçok kanun olmasına rağmen Maraş, Çorum ve Sivas olayları gibi vahim hadiseler önlenememiştir.

Geçmişte yaşanmış “acı”ların giderilmesi beklenirken yenilerin gündeme geliyor olması, Alevileri korkutmaya devam etmektedir. Suriye yönetiminin Alevi (Nusayri) olması dolayısıyla Türkiye'nin Suriyeli muhaliflere yardım ettiği düşüncesi, IŞİD'in Alevileri öldürüyor olması ve Türkiye'nin onlara yardım ediyor olduğu düşüncesi ve Gezi Olaylarında yaşanan manzara, Alevileri tedirgin eden meselelerin başında gelmektedir. Bu bağlamda katılımcıların çoğunluğu, bir güvenlik kaygısı ve ayrımcılık yaşadıklarını ifade etmişlerdir.

Katılımcıların genelinde özellikle devlete karşı bir güvensizlik olduğu söylenebilir. Katılımcıların çoğunluğu Alevi-Sünni ayrışmasının baş müsebbibi olarak devleti göstermişlerdir. Aslında kültürel çeşitliliğin olduğu yerlerde tabanda çıkan sorunlara devletler çözüm bulmaya çalışmaktadırlar. Ancak, Türkiye'de tabanda birlikte yaşamayı becerebilmiş insanların ayrışması noktasında devletin taraf olduğu anlaşılmaktadır. Bunun nedeni olarak da hükümetlerin devletleşmesi ve devlet eliyle insanları kutuplaştırma ve onun üzerinden oy devşirme anlayışlarının olduğu söylenebilir.

Yukarı sayılan bütün bu nedenler, Alevi-Sünni gruplar arasında öncelikle güveni azaltmış ardından da doğal olarak diyalogu kesmiştir. Toplumsal bütünleşmenin en önemli dinamiklerinden olan güven ve diyalogun olmaması kutuplaşmanın, ayrışmanın ve daha sonra ortaya çıkacak birçok problemin nedeni olarak sayılabilir.

Alevi-Sünni ayrışmasında asıl nedenin diyalog ve güven eksikliğinden kaynaklandığı düşünüldüğünde ayrışmaların ve farklılaşmaların derinlikli olmadığı, bilgilendirme ve iki kesimin birbirini tanıma durumlarında sorunun ortadan kalkacağı anlaşılmaktadır. Alevilikle ilgili olan sorunların bir birinden bağımsız olarak ele alınıp değerlendirilme imkânı yoktur. Konunun sosyal, dini, hukuki, idari ve kültürel boyutları olduğundan ilgili sorunlara bütüncül bir bakış sağlanmalıdır.

Anadolu Aleviliği, Türkiye için bir renk ve zenginliktir. Tarihsel acı tecrübeler ayrışmaları derinleştirmiş olsa da bu topraklar, hoşgörü ve müsamaha örneklerine de sahiptir. Aleviliğibir inanç ve kültür olarak, bir ayrışma olarak değil de bir zenginlik olarak görmek, sorunların çözümü için başlangıç olabilir. Bu başlangıcı sağlayacak asıl unsurun da diyalog eksikliğinin ve güven kaygısının ortadan kaldırılması olduğu düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

- AÇNR (2010), “Alevi Çalıştayları Nihai Rapor”, T.C. Devlet Bakanlığı, Ankara.
- AKSOY, Mustafa (2004), “Türk Kültüründe Alevilik”, *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, Cilt. 1, s. 1, ss. 1-6.
- AKTAY, Yasin (2007), “Sosyo-Kültürel ve Politik Yönleriyle Alevilik Üzerine Notlar”, *Milel ve Nihal Dergisi*, Cilt: 4, s. 1, ss. 57-74.
- ANIK, Mehmet (2012), *Kimlik ve Çokkültürcülük Sosyolojisi*, Açılım Kitap Yay., İstanbul.
- ATEŞ, Kazım (2011), *Yurttaşlığın Kıyısında Aleviler-“Öz Türkler ve Heretik Ötekiler”-*, Phoenix Yay., Ankara.
- AYDIN, Erdoğan (2013), *Kimlik Mücadelesinde Alevilik*, Literatür Yay., İstanbul.
- BEŞE, Ahmet (2013), “Alevi Toplumsal Kimliği Tartışmaları Üzerine Yaklaşımlar”, *Alevilik-Bektaşilik Araştırmaları Dergisi*, Sayı:8, ss. 17-34.
- BOZKURT, Fuat (2000), *Çağdaşlaşma Sürecinde Alevilik*, Doğan Kitap Yay., İstanbul.
- BRUÏNESSEN, Martin Van (2013), *Kürtlük, Türklük, Alevilik-Etnik ve Dinsel Kimlik Mücadeleleri*, Çev. Hakan Yurdakul, İletişim Yay., İstanbul.
- ECEVİTOĞLU, Pınar (2011), “Aleviliği Tanımlamanın Dayanılmaz Siyasal Cazibesi”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, Cilt 66, No. 3, s. 137-156.
- ECEVİTOĞLU, Pınar ve YALÇINKAYA Ayhan (2013), *Aleviler ‘Artık Burada’ Oturmuyor!*, Dipnot Yay., Ankara.
- ERÖZ, Mehmet (1976), *Türkiye’de Alevilik ve Bektaşilik*, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara.
- KAYA, Hasan (2013), *Tarihten Günümüze Alevilik ve Kızılbaşlık*, Sınırsız Kitap Yay., Ankara.
- KUTLU, Sönmez (2003), “Aleviliğin Dini Statüsü: Din, Mezhep, Tarikat, Heterodoksi, Ortodoksi veya Metadoksi”, *İslamiyat Dergisi*, Cilt:6, s.3, ss.31-54.
- MAALOUF, Amin (2014), *Ölümcül Kimlikler*, Çev. Aysel Bora, Yapı Kredi Yay., İstanbul.
- MASSİCARD, Elise (2013), *Türkiye’den Avrupa’ya Alevi Hareketini Siyasallaşması*, Çev. Ali Berktaş, İletişim Yay., İstanbul.
- MELİKOFF, Irene (2010a), *Hacı Bektaş Efsanesinden Gerçeğe*, Çev. Turan Alptekin, Cumhuriyet Kitapları Yay., İstanbul.
- MELİKOFF, Irene (2010b), “Bektaşilik/Kızılbaşlık: Tarihsel Bölünme ve Sonuçları”, *Alevi Kimliği* içinde, Çev. Bilge Kurt Torun, Hayati Torun, Editörler: T. Olsson, E. Özdalga, C. Raudvere, Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul.
- MELİKOFF, Irene (2011), *Uyur İdik Uyardılar-Alevi-Bektaşiliği Araştırmaları*, Çev. Turan Alptekin, Demos Yay., İstanbul.
- ONAT, Hasan (2009a), “Açılım Arayışlarının Gölgesinde Alevilik-Bektaşilik ve Kimlik Tartışmaları”, *Dini Araştırmalar Dergisi*, Ocak-Nisan, Cilt: 12, S. 33, ss. 37-46.
- ONAT, Hasan (2009b), “Kimlik-Teoloji İlişkisi Bağlamında Alevilik-Bektaşilikle İlgili Kimlik Tartışmaları Üzerine”, *Alevilik-Bektaşilik Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 1, ss. 18-31.
- SARAÇ, Necdet (2011), *Alevilerin Siyasal Tarihi 1300-1971*, Cem Yay., İstanbul.

- TAŞTAN, Yahya Kemal (2012), “Aleviliğin Siyasallaşması ve Alevi Açılımı I: Tarihsel Kökler”, *Karadeniz Araştırmaları*, s. 35, ss. 1-18.
- TUĞRUL, Talip (2013), “Aleviliğin Heterodoksi-Senkretik Yapısı ve Modern Dönem”, *Geçmişten Günümüze Alevilik I. Uluslararası Sempozyumu* içinde, ss. 714-729, Bingöl.
- TURAN, Ahmet ve YILDIZ Harun (2008), “Tarihten Günümüze Anadolu Aleviliği”, *On Dokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı: 26-27, ss., 11-24, Samsun.
- TÜRK, Hüseyin ve KALA Arif (2014), “Alevilikte Kimlik Sorununun Değerlendirilmesi ve Tartışılması”, *Alevilik-Bektaşılık Araştırmaları Dergisi*, s. 9, ss. 45-69.
- VORHOFF, Karın (2010), “Türkiye’de Alevilik ve Bektaşilikle İlgili Akademik ve Gazetecilik Nitelikli Yayınlar”, *Alevi Kimliği* içinde, Çev. Bilge Kurt Torun, Hayati Torun, Editörler: T. Olsson, E. Özdalga, C. Raudvere, Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul.
- YILDIRIM, Ali ve Hasan ŞİMŞEK (2011) *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, Seçkin Yayınevi, Ankara.
- ZELYUT, Rıza (1998), *Öz Kaynaklarına Göre Alevilik*, Yön Yay., İstanbul.
- ZENGİN ARSLAN, Berna (2015), “Aleviliği Tanımlamak: Türkiye’de Dinin Yönetimi, Sekülerlik ve Diyanet”, *Mükiye Dergisi*, 39 (1), ss. 135-158.